

Dergi Bilgileri / Journal Info

∞

ISSN: 2687-2641

Yıl: 1-Sayı: 1 / Year 1-Issue 1
Haziran 2019 / June 2019

Makale Bilgileri / Article Info

∞

Makale türü / Article type:

Hakemli / Refereed

Araştırma / Research

Sayfa / Page: 5-12

Geliş Tarihi / Received Date:

17.06.2019

Rapor Tarihleri / Report Dates:

Hakem 1 / Referee 1: 19.07.2019

Hakem 2 / Referee 2: 19.07.2019

Kabul Tarihi / Accepted Date:

21.07.2019

Yazar Bilgileri / Author Info

∞

Prof. Dr. Nesrin Sis

 Orcid Id: 0000-0002-2743-3397

İnönü Üniversitesi Eğitim
Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler
Eğitimi Bölümü Türkçe Eğitimi
Bilim Dalı

∞

Emrah Türk

 Orcid Id: 0000-0003-2538-5501

İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri
Enstitüsü
Türkçe Eğitimi Bilim Dalı

Bu makale intihal.net ile
denetlenmiştir.

This article was checked by
intihal.net

usbaddergi@gmail.com

https://dergipark.org.tr/usbad

ULUSLARARASI SOSYAL
BİLİMLER AKADEMİ DERGİSİ
INTERNATIONAL JOURNAL OF
SOCIAL SCIENCES ACADEMY

MAHTUMKULU DİVANI'NDA OLUMSUZ CÜMLELER¹

**Prof. Dr. Nesrin Sis
Emrah Türk**

Öz

18. yüzyılda Türkmenistan'da yaşamış ve günümüze kadar hem Türk edebiyatı içerisinde hem de Türkmen edebiyatında kendine has bir yeri olan Mahtumkulu Firâkî Türkmenlerin en büyük şairi olarak kabul edilmektedir. Bu çalışmada, Himmet Biray tarafından yayınlanan "Mahtumkulu Divanı" adlı eserde bulunan şiirler, olumsuz cümleler açısından incelenmiştir.

Araştırmanın amacı, Mahtumkulu Divanı'nda bulunan toplam üç yüz dört şiirde yer alan olumsuz cümlelerin yapı ve kuruluşlarına dair özelliklerini tespit etmektir. Araştırma, nitel bir yaklaşımla ele alınmış ve doküman incelemesi yöntemiyle şiirler incelenmiştir. Çalışmada, Mahtumkulu Divanı içerisinde yer alan olumsuz cümleler sayısallaştırılmış ve bu cümleler yapı ve kuruluşlarına göre tasnif edilmiştir. İncelenen şiirlerdeki olumsuz cümlelerin divandan seçilen

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article

Sis, N. Türk E. (2019). Mahtumkulu Divanı'nda Olumsuz Cümleler - Negative Sentences In The Divan Of Mahtumkulu. Usbad Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi - International Journal Of Social Sciences Academy, 1(1). 5-12.

¹Bu makale 3-5 Mayıs 2018 tarihleri arasında gerçekleştirilen 4. Uluslararası Eğitim Bilimleri Sempozyumunda sunulmuş sözlü bildirinin genişletilmiş halidir.

örnekleri, çalışma içinde, eserdeki sayfa ve satır numaraları referans gösterilerek aktarılmıştır.

Araştırma bulgularına göre, olumsuz cümle kullanımı açısından, şairin, isim cümlelerine nazaran, fiile dayalı olumsuzlamalara sıklıkla başvurduğu neticesine ulaşılmıştır. Bu cümlelerin sıklığı, diğer cümlelere oranı, yapı ve kuruluş özellikleri, çalışma sonunda yorumlanarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkmen edebiyatı, Mahtumkulu, Mahtumkulu Divanı, olumsuz cümle.

NEGATIVE SENTENCES IN THE DIVAN OF MAHTUMKULU

Abstract

Mahtumkulu, who lived in Turkmenistan in 18th century and had a unique place both in Turkish literature and in Turkmen literature until today, is considered as the greatest poet of Mahtumkulu Firâkî Turkmens. In this study, the poems in Mahtumkulu Divan which was published by HimmetBiray were examined in terms of negative sentences. The aim of this study is to determine the features and characteristics of the negative sentences in the three hundred and four poems in the Mahtumkulu Divan. The research was dealt with a qualitative approach and the poems were examined by document analysis method. In the study, the negative sentences in the Mahtumkulu Divan were quantified and were classified according according to their structures and constructions. The selected negative sentences from the poems were transferred to the text by referring to the assigned page and line numbers in the book. It was concluded from the results that, in using negative sentences, the poet frequently resorted to verbal negativity rather than the noun clauses.

The frequency of these sentences, ratio to other sentences, structure and construction properties were interpreted at the end of the study.

Key Words: Turkmen literature, Mahtumkulu, Mahtumkulu Divan, Negative sentence.

GİRİŞ

Türkmen edebiyatının ve Türkmen coğrafyasının milli şairi olarak kabul edilen Mahtumkulu, Türkmen dili ve kültürü yanında, Türk dili ve edebiyatına ömrünü vermiş önemli şairlerdendir.

Türkmen Türkçesinin gelişmesinde Mahtumkulu'nun önemli bir rolü olmuştur (Kara,1998:103). 18. yüzyılın büyük şairlerinden olan ve Türkmen klasik edebiyatının gelişiminde önemli bir rol oynayan Mahtumkulu'nun babası

büyük bir Türkmen şairi olan Devletmehmet Azad'dir. Şairin yaşamında oldukça etkili olan babası, ayrıca şairin dil ve üslûbu üzerinde de oldukça büyük bir etkiye sahiptir. Mahtumkulu babasının da sayesinde iyi bir eğitim almış; Arapça, Farsça ve Çağatay Türkçesine oldukça hâkim olmuştur. Fakat şiirlerini Türkmen toprağının anlayacağı bir dille kaleme almıştır (Biray, 1992:10-15). Şiirlerinde daha çok "Mahtumkulu" mahlasını kullanmakla beraber "Firâkî" mahlasını da kullanır. Şair, daha çok öğüt verici bir anlatımla şiirlerini oluşturmuştur. Mahtumkulu, şiirlerinde Allah sevgisi, peygamber sevgisi, vatan sevgisi, tasavvufî konular, mertlik, namertlik, Türkmen hayatı gibi konuları işlemiştir. Şiirlerinde, yaşadığı Türkmen toplumunun yaşantısını, çevreyi ve doğayı halk şiirinin kendi doğası içerisinde eriterek yansıtmıştır. Şiirlerinde sanat yapmayı amaç edinmemiş, sanatı anlam bütünlüğünü bozmayan bir araç olarak kullanmaya özen göstermiştir (Biray, 1992:30).

Bu çalışmada, 1992 yılında Kültür Bakanlığı tarafından yayınlanmış olan Himmet Biray'a ait "Mahtumkulu Divanı" adlı eserde yer alan olumsuz cümleler ve bu cümlelerin yapı ve kuruluş özellikleri üzerinde durulmuştur.

Söz dizimi açısından bir cümle, mutlaka ya olumlu ya da olumsuz bir anlam taşır. Cümlelerin temel anlam özelliği olumluluk veya olumsuzluktur. Olumlu ve olumsuz cümleler, ayrıca soru, bildirme, emir, istek, ünlem vb. anlamlar taşıyabilir (Karahana, 2010:103).

Mahtumkulu Divanı'nda bulunan toplam üç yüz dört şiirde yer alan olumsuz cümlelerin yapı ve kuruluşlarına dair özelliklerini tespit etmek amacıyla yapılan bu çalışma, nitel bir yaklaşımla yapılandırılmıştır. Araştırmada var olan bir durum analiz edilmeye çalışıldığından betimsel tarama modeli kullanılmıştır. "Bu tür araştırmalarda ele alınan olaylar ve durumlarla ilişkisi incelenerek 'ne' oldukları betimlenmeye çalışılmaktadır" (Karakaya, 2011:159). Elde edilen veriler, doküman incelemesi yoluyla analiz edilmiştir. "Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu ve olaylar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar" (Yıldırım ve Şimşek, 2011:187).

İNCELEME

Türkçe sözlükte (TDK,2011: 1800), "Yüklemi olumsuzluk kavramı veren cümle, olumsuz tümce." şeklinde tanımlanan olumsuz cümle, Gencan tarafından (1979:84), "olumsuz yüklemle kurulan tümce, yüklemi olumlu olduğu halde anlamca olumsuzluğa kayan cümle" olarak açıklanmıştır. Korkmaz tarafından (1992:170), "Yüklemi olumsuz yargı bildiren cümle olarak

tanımlanmış; fiil cümlesinin olumsuzu –mA olumsuzluk ekiyle, ad cümlesinin olumsuzu değil kelimesiyle kurulur.” şeklinde izah edilmiştir. Karahan (2010), “Türkçede Söz Dizimi” adlı eserinde, olumsuz cümleyi, yargının gerçekleşmediğini anlatan cümleler, şeklinde tanımlar. Olumsuz cümlelerin, yapmama, yapılmama, olmama bildirdiğini belirten Karahan, Türkçede, olumsuz cümleyi olumsuz yapan unsurları; “-mA” olumsuzluk eki; “değil” edatı; “ne... ne” bağlama edatı; “yok” ismi; soru eki veya soru kelimeleri ile kurulan olumsuz cümleler; şeklinde sıralamaktadır: (Karahan,2010:103).

Bu çalışmada, olumsuz cümleler yapı ve kuruluş bakımından tasnif edilirken Karahan'ın yukarıdaki sıralaması esas alınmıştır. Alınan örneklerin yanında bulunan parantezde eser kısaltmasının yanındaki rakamlar, eserdeki sayfa ve satır numarasını vermektedir.

Mahtumkulu Divanında bulunan olumsuz cümleler şöyle sınıflandırılabilir:

1. “-mA” Olumsuzluk Ekiyle Kurulan Olumsuz Cümleler

Ben bilmedim bir zat koydu üstümden (MD, 31-31)

“Farkına varmadım üstümden bir şey koydu.”

Eyyam geçip yere batmaz (MD, 45-18)

“Günler geçip yere batmaz.”

Durabilmez, yolbars nedir, kurt nedir (MD, 63-16)

“Duramaz, pars nedir, kurt nedir.”

Çın müsülman haram işe tutuşmaz (MD, 102-18)

“Gerçek Müslüman haram işe girişmez”

Gözüm gayra düşmez, gönül eğlenmez (MD, 194-35)

“Gözüm başkasına kaymaz, gönül eğlenmez.”

Kolun kessen sözün aytmaz (MD, 473-3)

“Kolunu kessen sözünü söylemez.”

2. “Yok” İsmi ile Kurulan Olumsuz Cümleler

Hak söze ten beren yoktur. (MD, 477-38)

“Doğru söze can veren yoktur.”

Kara yerdir, adam yutar, canı yoktur. (MD, 394-17)

“Kara yerdir, adamın canını yutar, canı yoktur.”

Men ibham ederim, hiç ayıbı yoktur. (MD, 333-14)

“Gizlerim, hiç ayıbı yoktur.”

Bir garibim, nasihatim alan yok (MD, 282-14)

“Bir garibim, öğüdümü alan yok.”

3. “Ne...ne” Bağlama Edatı ile Kurulan Olumsuz Cümleler

Ne külbe kalır, ne çeten (MD, 46-20)

“Ne kulübe kalır, ne ambar.”

Ne doğru gelene mihrin indirdin (MD, 306-9)

“Ne doğru gelene güneşini indirdin.”

Ne gelmene sovgat selam gönderdin (MD, 306-10)

“Ne gelmeyene hediye selam gönderdin.”

Ne ten ne canda dert bolmaz (MD, 472-12)

“Ne bedende ne de canda dert bulunmaz.”

Ne dervişim, ne molla, ne sofı ehl-i destâr (MD, 184-21)

“Ne dervişim, ne molla, ne de başı sarıklı dine sımsıkı bağlı biriyim.”

Ne mahlûktur, ne erkektir, ne dişî (MD, 99-13)

“Ne yaratık, ne erkek, ne dişidir.”

4. Soru Eki veya Soru Kelimesi ile Kurulan Olumsuz Cümleler

Palan çeker sürer, kadrin ne bilsin (MD, 374-8)

Palan çeker, sürer kıymetini ne bilsin?”

Evde ıssık nânın kadrin ne bilsin (MD, 374-16)

“Evde sıcak ekmeğin kıymetini ne bilsin?”

Ülkesinde ilin kadrin ne bilsin (MD, 375-28)

“Ülkesinde yurdun kıymetini ne bilsin?”

Kuru kara yerin kadrin ne bilsin (MD, 375-24)

“Kuru kara yerin kıymetini ne bilsin?”

Gözyaşımın su alıp, söndürdüğüm bilmezmin (MD, 189-20)

“Gözyaşımın su alıp söndürdüğümü *bilmez misin?*”²

Dağı taşı aylanıp öndürdüğüm bilmezmin (MD, 190-30)

“Dağı taşı dönüp ürün verdirdiğimi bilmez misin?”

5. “Bî” Edatıyla Kurulan Olumsuz Cümleler

Tanrı peygamber sözünden bî-haberdir (MD, 425-28)

“Tanrı peygamber sözünden habersizdir.”

Bi-akıldır Hak işine âr eden (MD, 441-14)

“Hak işine âr eden akılsızdır.”

Bende-yi bî-çâreyim, ne bardır mende (MD, 187-21)

“Çaresiz bir kulum, ne var bende.”

Gamda gönlüm bî-karardır, başta derdim sadhezâr (MD, 132-8)

“Kederden gönlüm kararsız, yüz bin dert başımda.”

Görmeyince gül yüzünü bî-kararım, doğrusu (MD, 155-2)

“Gül yüzünü görmeyince kararsızım doğrusu.”

6. “Değil” Edatıyla Kurulan Olumsuz Cümleler

Şek değildir, dostlarım, geldi kıyametten nişân (MD,425-9)

“Kıyametten işaret geldi dostlarım, şüphesizdir.”

Nâna muhtaç deldir, söze mihmandır. (MD, 439-24)

“Ekmeğe muhtaç değildir, söz ile dosttur.”

Dûdkeşler ümmet del dedi Mustafa (MD, 211-15)

“Duman çekenler ümmet değil dedi Mustafa”

²Bu metin içerik bakımından değerlendirildiğinde Biray'ın “bilmez misin” şeklinde aktardığı “bilmezmin” ifadesinin (Biray,1992: 189), “nereden bileceksin, nasıl bilirsin” anlamlarını ifade ettiği görülmüş ve bu cümleler olumsuz cümlelerin içine alınmıştır.

SONUÇ

Türkmen insanının hayatını, bakış açısını, kendi duygularıyla harmanlayarak şahsına has üslup ve söyleyişle şiirinde aktaran Mahtumkulu'nun Türk ve Türkmen edebiyatında önemli bir yeri vardır. Bu çalışmada, Mahtumkulu Divanı'nda bulunan olumsuz cümleler incelenmiş ve şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Mahtumkulu Divanı'nda toplam 7719 cümle bulunmaktadır. Olumsuz cümlelerin sayısı 1699'dur. Olumsuz cümlelerin toplam cümlelere oranı %22,01'dur.

2. Mahtumkulu Divanı'ndaki olumsuz cümleler arasında en fazla "-mA" olumsuzluk eki ile kurulmuş olumsuz cümle bulunmaktadır. Bu cümlelerin bütün olumsuz cümlelere oranı %87,93'tür. Eserde "-mA" olumsuzluk eki ile kurulmuş 1494 cümle bulunmaktadır.

3. Eserde "yok" ismi ile kurulan 130 olumsuz cümle yer almaktadır. Bu cümlelerin bütün olumsuz cümlelere oranı %7,65'dir.

4. Mahtumkulu Divanı'nda "ne...ne" bağlama edatı ile kurulmuş 35 olumsuz cümle tespit edilmiştir. Bu cümlelerin bütün olumsuz cümlelere oranı %2,06'dır. "Ne...ne" bağlama edatıyla yapılan olumsuz cümlelerden 18 cümle olumsuz isim, 17 cümle olumsuz fiil cümlesidir.

5. Soru eki veya soru kelimesi ile kurulan 21 olumsuz cümle bulunmaktadır. Bu cümlelerin bütün olumsuz cümlelere oranı %1,23'tür. Bu 21 cümlenin tamamı da olumsuz fiil cümlesidir.

6. "Bî" Edatıyla kurulan ve "-slz" yokluk eki ile Türkçeye aktarılan 12 olumsuz cümle, %0,7; "değil" edatı ile kurulan 7 olumsuz cümle, %0,41 oranıyla tespit edilmiştir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, eserde Türk dil bilgisi kaynaklarında yer alan bütün olumsuzlamaların bulunduğu görülmektedir. Eserdeki bütün cümleler göz önünde tutulduğunda, olumsuz cümle oranının %22,01 olması şairin ifade ve söyleyişte olumlu cümleleri tercih ettiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, aynı zamanda, şairin duygu ve düşünce dünyasının, hayata bakış açısının, insanlara yaklaşımının temelinde de esas olarak olumlamanın yer aldığını ortaya koyabilir. Eserdeki bütün olumsuz cümleler içinde "-mA" olumsuzluk ekiyle kurulan olumsuz cümlelerin fazlalığı, eserde olumsuz ifadelerin %87,93 oranla fiil cümleleri vasıtasıyla aktarıldığını göstermektedir. Buna karşılık eserdeki toplam 1699 olumsuz cümleden 167 tanesi olumsuz isim cümlesidir. Olumsuz isim cümlelerinin olumsuz cümleler içindeki oranı % 9,82; eserde bulunan toplam 7719 cümle içindeki oranı ise % 2,16'dır. Olumsuz isim

cümlelerinin sayı ve oranı olumsuz fiil cümlelerine kıyasla oldukça düşüktür. Eserin bütünü dikkate alındığında sayı ve oran bakımından olumsuz fiil cümlelerinin ilk sırada yer alması, Mahtumkulu'nun hareket, eylem ifade eden cümleleri tercih ettiğini düşündürmektedir. Fiile dayalı olumsuzlamaların fazlalığı, şairin anlatıma, acıcılık katma, hareket katma düşüncesinin bir yansıması olarak da değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

- Biray, H. (1992). *Mahtumkulu Divanı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Caferoğlu, A. (1988). *Türk Kavimleri*. Ankara: Enderun Kitabevi.
- Gencan, T. N. (1979). *Dilbilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kara, M. (2005) *Türkmen Türkçesi Grameri*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kara, M. (1998) *Türkmen Türkçesi ve Türkmen Edebiyatı Üzerine Araştırmalar*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karahan, L. (2010). *Türkçede Söz Dizimi*. Ankara: Akçağ Yayıncılık.
- Karakaya, İ. (2011). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*.(haz. Abdurrahman Tanrıöğen), Ankara: Anı Yayıncılık.
- Korkmaz, Z. (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tekin T., Ceylan E., Ölmez M., Ölmez Z., Eker S. (1995). *Türkmençe Türkçe Sözlük*, Ankara: Simurg Kitapçılık ve Yayıncılık.
- TDK, (2011). *Büyük Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yıldırım, A., Şimşek H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Seçkin Yayıncılık.